

Dymek, Benon

"Powstanie i działalność Związku Proletariatu Miast i Wsi 1922-1925", Gereon Iwański, Warszawa 1974 : [recenzja]

Rocznik Mazowiecki 7, 336-338

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

piątą miała natomiast lista komunistyczna Związku Proletariatu Miast i Wsi, ale w czasie wyborów do izb prawodawczych na jesieni 1922 r.

Przykładowe mankamenty i dyskusyjność niektórych sformułowań w żadnej mierze nie mogą jednak pod-

ważyć niewątpliwych zalet publikacji. Życzyć by wypadało dalszych podobnych opracowań poświęconych innym działaczom polskiego ruchu robotniczego.

Gereon Iwański

Gereon Iwański, *Powstanie i działalność Związku Proletariatu Miast i Wsi 1922—1925*, „Książka i Wiedza”, Warszawa 1974, ss. 359.

Otrzymaliśmy ważny przyczynek do dziejów KPRP. Praca Iwańskiego pokazuje mało dotąd znaną stronę działalności ruchu komunistycznego w Polsce. Wprawdzie sprawa komunistycznej frakcji poselskiej — Związku Proletariatu Miast i Wsi — przewija się w wielu pracach historycznych, ale tylko w sposób zdawkowy, a niekiedy nawet bałamutny. Recenzowana książka jest rzeczową monografią o ciekawym okresie polskiego ruchu robotniczego.

KPRP przystępując do udziału w wyborach w 1922 r. utworzyła legalną listę wyborczą pod nazwą Związek Proletariatu Miast i Wsi. Związkiem kierowali wybitni działacze, jak Jakub Dutlinger, Tadeusz Żarski, Szczepan Rybacki, Jerzy Czeszejko-Sochacki, Stanisław Łańcucki. W wyborach sejmowych z tej listy posłami zostali Stefan Królikowski i Stanisław Łańcucki.

KPRP próbowała jeszcze utrzymać istnienie ZPMiW, wykorzystując go do wyborów samorządowych i akcji politycznych. Mimo ograniczeń i szykan związek przetrwał do końca 1925 r. Organem jego była „Trybuna Robotnicza” i różne jednolności. W tym drugim etapie działalności związku KPRP chciała go przekształcić w legalnie działającą partię, co jednak władze uniemożliwiły.

Autor recenzowanej pracy postawił sobie zadanie, o którym pisze: „Chciał-

bym przede wszystkim wyjaśnić, jak doszło do utworzenia ZPMiW, jakie nadzieje z powołaniem do życia związku wiązało kierownictwo partii komunistycznej w Polsce. Wyłaniają się tu dwa zasadnicze pytania: jakie miejsce zajmuje ZPMiW w dziejach polskiego ruchu robotniczego oraz jaką rolę odegrał związek w walce tego ruchu o zdobycze polityczne i ekonomiczne mas pracujących w Polsce w pierwszych latach niepodległego państwa. Celem pracy było także wyjaśnienie, czy w wypadku ZPMiW mamy do czynienia jedynie z listą wyborczą, czy też z organizacją polityczną, stronnictwem politycznym, względnie jawnym stronnictwem politycznym, sterowanym przez tajnie działającą partię komunistyczną” (s. 7).

Praca o ZPMiW składa się z czterech rozdziałów: Pierwszy jest wprowadzeniem do problematyki. Przedstawia stan organizacyjny i wpływy KPRP w przededniu powstania Związku Proletariatu Miast i Wsi. Rozdział drugi, najobszerniejszy, obejmuje działalność ZPMiW w akcji wyborczej do Sejmu i Senatu w 1922 r., powstanie komitetów wyborczych ZPMiW, przedstawia kandydatów na posłów. Omawia nadto program komunistycznej organizacji wyborczej, sytuację finansową, działalność wydawniczą, a także stosunek władz państwowych do tej organizacji. W tej najbogatszej, problemowej części uwzględniono także kampanię wyborczą do Sejmu Śląskie-

go. Następny rozdział przedstawia działalność ZPMiW od wyborów 1922 do listopada 1923 r. W tym czasie związek skupiał główną uwagę na wyborach do rad miejskich i kampanii 1-majowej. Nie wykazywał już jednak takiego rozmachu i nie miał takich możliwości jak w kampanii wyborczej do Sejmu. W ostatnim rozdziale autor przedstawił mało znaną działalność związku do grudnia 1925 r., skupiając się głównie na prowadzonych kampaniach politycznych.

Książka wzbogacona została cbszernymi aneksami, które zawierają wykaz osobowy komitetów wyborczych związku, wykaz kandydatów do Sejmu i Senatu z listy ZPMiW.

Temat przybliży interesujący materiał fotograficzny. Na uwagę zasługują także indeksy nazwisk i nazw geograficznych, które w tego rodzaju pracy są dużą pomocą. Książka zaopatrzona została w spis tabel i ilustracji.

Iwański właściwie określił ramy chronologiczne tematu i uzasadnił je. Słusznie pominął szersze tło społeczno-gospodarcze. Dbał o to, by oddzielić problematykę ZPMiW od całości kształtu dziejów KPP. Wprawdzie tłumaczy czytelnikowi, dlaczego nie przedstawił osobno problematyki frakcji poselskiej ZPMiW, uważając, że nie można jej oddzielić od Komitetu Centralnego Związku, ale wyraźniejsze jej wyodrębnienie uwypukliłoby działanie posłów komunistycznych w Sejmie i wśród wyborców.

KPRP w ciągu krótkiego czasu przeżyła zwrot od stanowiska bojkotu w 1919 r. do udziału w wyborach w 1922 r. Była to niezwykle ważna decyzja podjęta w okresie, kiedy partia zaczęła wypracowywać nowy program w kwestii narodowej, agrarnej i innych. Decyzję tę należy rozpatrywać także w powiązaniu z międzynarodowym ruchem komunistycznym, który przyjmował tezy Lenina. Ruch ten

wówczas odchodził od nastawienia na rychłą rewolucję europejską. W partii rozpoczęły się dyskusje dotyczące stosunku do parlamentu, do innych kierunków ruchu robotniczego, do kwestii agrarnej i chłopów. Podkreślano wagę walki o codzienne interesy mas robotniczych. Ruch komunistyczny przystępując do długofalowej walki o władzę zwrócił także uwagę na możliwość uzyskania legalnej trybuny poprzez udział w wyborach.

Wydaje się, że Iwański w swej interesującej pracy za mało podkreślił ten zwrot w strategii i taktyce KPRP. Zbyt skromny w książce jest również komentarz odautorski, a krótkie résumé całej pozycji także nie wydobywa wszystkich ważniejszych aspektów podjętego tematu.

W pracy Iwańskiego niekiedy występują pewne skrótowe myślowe, które wymagałyby rozwinięcia. Np. przy rozważaniu stosunku KPRP do wyborów sejmowych dowiadujemy się (s. 29), że kwestia wyborów parlamentarnych nie była jednoznacznie rozumiana przez członków komunistycznych partii Austrii, Niemiec, USA, Wielkiej Brytanii, Włoch, ale nie wiemy, co autor chciał przez to powiedzieć. Słusznie powiązana została działalność ZPMiW z sytuacją w Międzynarodówce Komunistycznej oraz ruchami narodowyzwoleńczymi mniejszości słowiańskich w Polsce — zwłaszcza ukraińskim.

W omawianej książce znajdujemy wiele szczegółów dotyczących działalności komunistów na Mazowszu. Dla KPRP duże znaczenie miały wybory komunalne w Łodzi w maju 1923 r. i wybory do Rady Miejskiej w Żyrardowie wiosną 1924 r. W robotniczym Żyrardowie Komitet ZPMiW wystąpił z własną listą, którą otwierał białoskórnik Andrzej Malinowski. Dość szczegółowo opisana została kampania samorządowa w Żyrardowie (s. 212—218).

W głosowaniu 6 kwietnia 1924 r.

najwięcej głosów uzyskała lista ZPMiW. Do rady wybranych zostało 7 komunistów: Andrzej Malinowski, Stanisław Strzelecki, Bolesław Skibiński, Stanisław Polaczek, Aleksander Krasiński, Marcin Pufal i Józef Kalika. Po odrzuceniu przez PPS propozycji utworzenia wspólnego bloku i objęcia kierownictwa w radzie, radni komunistyczni postanowili prowadzić samodzielną działalność. Przewodniczącym Rady Miejskiej został Malinowski, prezydentem miasta Strzelecki.

Przejęcie władzy w Żyrardowie przez komunistów wywołało opór prawicy i przeciwdziałanie władz państwowych. Prasa burżuazyjna zaczęła dyskredytować fachowość poszczególnych radnych ZPMiW, aresztowano ławników komunistycznych M. Kwiatkowskiego i W. Wolskiego. Wreszcie po dwóch tygodniach 29 kwietnia 1924 r. władze zawiesiły działalność Rady

Miejskiej. Mimo szerokiej kampanii protestacyjnej komuniści nie zostali już dopuszczeni do sprawowania władzy w Żyrardowie.

Obok wątku żyrardowskiego w książce Iwańskiego znajdujemy także inne informacje dotyczące Mazowsza, np. o wyborach do rad miejskich w Mławie i Serocku (s. 201). W aneksie figurują wykazy imienne członków komitetów wyborczych ZPMiW w powiatach Warszawa, Radzymin, Mińsk Maz., Sokołów Podlaski, Siedlce, Węgrów, Płock i inne.

Monografia problemowa Iwańskiego jest pożyteczna i cenna. Wypełnia lukę w dziejach KPP, która podejmując walkę o władzę wykorzystwała jako swe narzędzie Związek Proletariatu Miast i Wsi — legalną ekspozyturę nielegalnej partii.

Benon Dymek

Tadeusz Fijałkowski, *Pod kryptonimem „Wkra”*. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1972, ss. 370.

Nakładem Ludowej Spółdzielni Wydawniczej ukazało się w 1972 r. II wydanie pracy Tadeusza Fijałkowskiego *Pod kryptonimem „Wkra”* (I wydanie w 1968 r.). Teren północnego Mazowsza w okresie okupacji¹ nie został dotychczas wyczerpująco zbadany, toteż wznowienie książki uznać trzeba za pożyteczne, wypełnia ona bowiem w sposób istotny jedną z mało znanych kart losów okupacyjnych wsi polskiej.

Pozycja liczy 455 stron (wydanie I — 370). Składa się z dwunastu rozdziałów, słowa wstępnego oraz zakończenia. Cenne uzupełnienie stanowią

aneksy, w których zamieszczono 206 not biograficznych ludowców i żołnierzy BCh oraz składy osobowe kierowników gminnych SL ROCH — na ile udało się je odtworzyć — a także komend gminnych i dowódców placówek BCh we wsiach.

W stosunku do pierwszego wydania literatura przedmiotu została rozszerzona. Autor wykorzystał również czasopisma, głównie powojenne, w których znajduje się sporo materiałów przyczynkarskich. W zakresie źródeł (dokumenty organizacyjne, druki, ulotki) odnotowujemy kilkanaście pozycji. Większość z nich sygnalizowana jest informacją „zbiory własne”, co nie jest ściśle, autor bowiem dysponuje po prostu odpisami dokumentów, których oryginały znajdują się gdzie indziej, o czym nie wspomina. Należy do nich m.in. sprawozdanie Komendy

¹ Północne Mazowsze (nie całe) wraz z częścią powiatu działdowskiego w okresie okupacji zostało włączone do Rzeszy Niemieckiej pod nazwą Regierungsbezirk Zichenau. Obszar ten o powierzchni 12 913,60 km² zamieszkiwało 856 505 ludzi.